

Т. М. Мірошніченко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ В СУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Судовий процес відбувається у жорстких рамках спеціальної процедури, однак постійно породжує проблеми, вирішення яких, у ряді випадків, недостатньо чітко, або зовсім не регламентовано кримінально-процесуальним законодавством. При цьому реакція судді та прийняття правильного рішення багато в чому залежать не тільки від знання суддею закону, а й від уміння «організувати» справжнє змагання, в ході якого сторони зможуть привести всі доводи як на користь обвинувачення, так і на користь захисту, забезпечивши тим самим можливість встановлення достовірних обставин справи.

У Конституції України йдеться не просто про судову діяльність, а про судову владу. Це означає, що, якщо права «недостає» або воно застаріло, то суд повинен знайти правові підстави для вирішення справи по аналогії, враховуючи загальні принципи, зокрема принцип справедливості. Інше означало б відмову в правосудді.

У цьому зв'язку особливої актуальності набувають питання пізнання принципів судової діяльності (теоретичний аспект) і оптимального їх використання шляхом виконання конкретних дій суддею (практичний аспект).

Не ставлячи перед собою задачі дослідження всього комплексу проблем, зупинимось на тих, що обумовлені змінами у чинному законодавстві і одержали найменування «малої судової реформи».

Так, потребують відповіді запитання, що стосуються обов'язків суду у зв'язку із змінами змісту ст. 22, 260, 264, 296 і доповненнями КПК новими статтями, спрямованими на регулювання діяльності суду із забезпечення здійснення сторонами своїх прав, а не повного і всебічного дослідження обставин справи, як це визначалося колишньою редакцією цих норм. Протиріччя виявляється у тому, що ці зміни мають місце на фоні чинних норм КПК, у відповідності з якими суд, як і раніше, зобов'язаний усувати неповноту і неправильність досудового слідства, якщо це є можливим (ст. 281 КПК), ґрунтувати вирок лише на тих доказах, які були розглянуті у судовому засіданні, оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи (ст. 323 КПК), апеляційний суд повинен скасувати вирок, якщо мали місце такі порушення КПК, які перешкодили або могли перешкодити суду повно і всебічно розглянути справу (ч. 1 ст. 370 КПК), підставами для скасування або зміни судового рішення при розгляді справ в апеляційній інстанції є односторонність або неповнота дізнання, досудового і судового слідства (ст. 367 КПК), апеляційний суд у необхідних випадках має право витребувати додаткові докази (ст. 258 КПК).

Така непослідовність у викладенні нормативного матеріалу з одного питання не дозволяє правозастосовувачу «пізнати задум законодавця» і, думається, потребує застосування іншого правила тлумачення: «статут повинен тлумачитись на фоні прийнятих цінностей системи».

Основним безпосереднім критерієм таких цінностей стосовно даної проблемної ситуації виступають конституційні положення: «права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ч. 2 ст. 3), «в Україні діє принцип верховенства права» (ч. 1 ст. 8), тобто справедливості. А це означає, що неприпустимим є

зведення суду до ролі мовчазного спостерігача за «поєдинком» сторін, який стежить за дотриманням процедури судочинства і проголошує «переможця». Одержання достовірного знання неможливе без неспічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи. Тому суд зобов'язаний не тільки активно досліджувати надані сторонами докази, а й виявляти ініціативу в провадженні слідчих дій у ході судового розгляду з метою прийняття правильного рішення.

Активність суду при цьому не повинна бути спрямована на збирання додаткових доказів винуватості підсудного. Оскільки не тільки на досудовому слідстві, а й у суді сторони фактично нерівні, тому що прокурор використовує доказову інформацію, яку для нього збрали слідчий, орган дізнання, а підсудний у кращому разі захищається за допомогою адвоката, не наділеного правом збирання доказів, то суд виконає задачу із забезпечення рівності сторін як складову принципу змагальності лише тоді, коли його активність спрямована на збирання доказів на користь захисту підсудного, особливо, якщо він належить до категорії осіб, перелічених у ст. 45 КПК.

Такими самими міркуваннями суд повинен керуватися і тоді, коли з метою перевірки і уточнення фактичних даних, одержаних у ході судового розгляду, дає доручення органу, який провадив досудове слідство. Оскільки у відповідності із законом (ст. 315¹ КПК) давати такі доручення є правом, а не обов'язком суду, він повинен використовувати його в інтересах підсудного і тільки в тому разі, якщо сам не в змозі зробити таку перевірку, про що має мотивовано викласти у постанові про дачу доручення. Виправданим такий виняток із принципу безпосередності буде тільки в тих випадках, коли він, як і сам принцип, спрямований на захист підсудного. Нормативною основою таких дій судді є ст. 55 Конституції України, яка закріплює право на судовий захист прав людини і громадянина, а також ст. 2 КПК, що встановлює пріоритетність задачі охорони прав фізичних і юридичних осіб, а не інтересів розслідування.

Важливе значення в реалізації принципу забезпечення обвинуваченому права на захист має правильне і своєчасне вирішення суддею питання про визнання обвинувальних доказів недопустимими. Закон не містить прямої вказівки на те, в який момент судового розгляду учасники можуть заявляти подібні клопотання і якою є процедура прийняття суддею рішення по них. Практика виходить з того, що суддя обґрунтовує свою думку щодо допустимості доказів лише при постановленні вироку, керуючись ч. 1 ст. 334 КПК. Між тим, на наш погляд, є законні підстави для вирішення таких питань на більш ранніх етапах судочинства, що дасть можливість

його учасникам ще до оголошення вироку дізнатися про думку судді з цих питань, наводити контраргументи та надавати нові докази захисту, якщо це необхідно.

Так, диспозиції ст. 263, 266 КПК надають право підсудному, його захисникові заявляти клопотання, у тому числі і про недопустимість доказів. Аналіз статей КПК у новій редакції дозволяє зробити висновок про те, що такі клопотання можуть вирішуватись лише у ході судового слідства, коли за участі сторін вже вирішено, які докази будуть досліджуватися (ст. 299 КПК). Заявлення клопотань про визнання доказів недопустимими у цьому разі буде обґрунтоване результатами такого дослідження. Цей висновок підтверджується і положенням ч. 3 ст. 253 КПК: «Суддя не вправі відмовити учасникам судового розгляду у дослідженні в стадії судового розгляду доказів, якщо вони є належними і допустимими», – яке фактично означає, що питання про допустимість доказів вирішується у стадії судового розгляду до постановлення вироку. Процесуально таке рішення має оформлятися постановою судді (ухвалою суду), який вправі виносити її також і за своєю ініціативою.